

'בריתה'

שמה של הגירת ההמונים אחרי מלחמת-העולם השנייה, שבה נעו קרוב ל- 250,000 ניצולי שואה יהודים, בעיקר ממזרח אירופה (פולין וברית-המועצות), לארצות שבהן היו מחנות עקורים (גרמניה, אוסטריה ואיטליה) ולמערב.

המטרה המוצהרת היתה להגיע לחופים שמהם יכלו הניצולים להפליג לארץ-ישראל. השם ב' ניתן הן לארגון שניווט את זרם היוצאים מערבה והן להגירת ההמונים, שלעתים עלתה על יכולת הארגון לכוונם. הב' המאורגנת החלה עם קבוצות של פרטיזנים יהודים ניצולים באזורי וילנה, רובנו וצ'רנובץ, שתחילה לא היה כול קשר ביניהן. היהודים ההם חשו, כי לא יוכלו להוסיף לחיות במקומות מושבם הקודמים שהיו לבתי-קברות ליהודים. רבים מהם השתייכו לפני המלחמה לתנועות נוער ציוניות, ואמונתם הציונית נתחזקה עקב התנפצות האשליה באשר למשטר הסובייטי; נתיב דרכם הטבעי לאחר השחרור היה אפוא עלייה לארץ ישראל. הם שמעו שהנתיב הנוח ביותר להגיע לארץ הוא דרך רומניה, ולכן ניסתה תחילה כול קבוצה בנפרד לפלס דרך ולהגיע לגבול רומניה. הם התלכדו, אך מאמציהם להגיע לרומניה נכשלו, ולכן התרכזו בלובלין, שביוני 1944 שוחררה בידי הצבא האדום. בינואר 1945 הצטרפה אליהם בלובלין קבוצה גדולה של חבריהם מלפני המלחמה, שבמהלכה היו פליטים בברית-המועצות, בעיקר במרכז אסיה. עם שחרורה של ורשה הצטרפו אליהם גם שרידי הלוחמים מגטו ורשה.

מסגרת ארגונית ראשונה הוקמה בראשותו של אבא קובנר, פרטיזן ומשורר, ובמרס 1945 עשתה קבוצת ההנהגה דרכה לרומניה ברגל. 'נקודות' מעבר בלתי חוקיות הוקמו על הגבול הפולני עם צ'כוסלובקיה ורומניה, ועד חודש מאי הגיעו לרומניה כ- 2,000 נפש. ב- 26 באפריל יסד קובנר את 'ארגון שרידי מזרח אירופה', ארגון פוליטי-למחצה, שהיה אמור לאחד את העם היהודי מעבר להשתייכות פוליטית-מפלגתית ולעזור בהקמת מדינה יהודית שתהא מקום מיקלט לאומה שצפו לה עוד שואה. עד מהרה נתפרקה הקבוצה החדשה, אחרי מגיעה עם הדמוקרטיה התוססת והפולמוסנית של יהודי ארץ-ישראל. התברר שהגירה מרומניה לארץ-ישראל לא היתה אפשרית והקבוצה פנתה מערבה לאיטליה, שבה היו מוצבות יחידות מארץ-ישראל במסגרת הצבא הבריטי (החטיבה היהודית הלוחמת ויחידות אחרות). החיילים הקימו ארגון מרכזי, והוא דאג לניצולים היהודים ('מרכז לגולה') בהנהגת קואליציה של כול המפלגות בראשותם של מרדכי סורקיס, ברוך דובדבני, אהרן חוטר-ישי ואחרים. ביולי 1945 התאחדו שני הגופים, והב' בפולין, בהנהגתם של משה מאירי ומרדכי רוזמן, כיוונה את זרם המהגרים לאיטליה דרך בודפשט וגרץ (באוסטריה). עד אוגוסט 1945 הגיעו לאיטליה כ- 15,000 יהודים. ואולם, האפשרויות להגיע לארץ-ישראל היו אז מוגבלות מאוד והצטמצמו לדרכים 'לא חוקיות' (עליה ב') ולכן נתקבלה בעת ובעונה אחת בפולין, באיטליה וגם בארץ בלי קשר בין המרכזים האלה ההחלטה הקשה לכוון לגרמניה את הזרם ההולך והגובר של הניצולים והשבים מברית-המועצות לפולין. בגרמניה, בשלטון צבא הכיבוש של ארצות-

הברית, נתקבלו היהודים למחנות העקורים זכנו בדיור ובמזון. המעבר לאיטליה מגרמניה ומאוסטריה כמעט פסק לחלוטין, אך התחדש שוב בסוף 1945. החיילים קיבלו את האחריות לכמה מקומות מפתח באירופה המרכזית, והיו בין מקבלי זרם הבאים ששלחה הב' בפולין. בספטמבר ואוקטובר 1945 הגיעו לאירופה השליחים הראשונים מטעם ארגון ה'הגנה', בארץ-ישראל. אסיר בן-צבי, צבי נצר, יוחנן כהן ואחרים הגיעו לפולין ולמקומות אחרים והשתלבו בשורות הב'. זרם הבורחים נע דרך נקודות שונות בהרי פולין-סלובקיה, או דרך שלזיה העילית לאיזור נאכוד (NACHOD) בבוהמיה, או דרך שטטין לברלין. הנכנסים לצ'כוסלובקיה עברו דרך פראג לבוריה או דרך ברטיסלובה לוינה, משם המשיכו לזלצבורג ואחרי-כן לגרמניה או לאיטליה. פעילי הב' לא עבדו בשכר, והוצאות חיוניות כוסו, לעיתים שלא במתכוון, בידי הג'וינט, כהוצאות 'מעבר' להסעה, למזון ולדיור בסיסי. רכושם הדל של הפליטים נשמר בקפידה, הועבר מעבר לגבול בידי עובדי הב' ונשלח לבעליו. בב' לא היתה היארכיה מרכזית. את משרד התיאום בברטיסלובה ניהל לוי ארגוב, שליח מארץ-ישראל, שפעל פחות או יותר ביוזמתו האישית והכין תוכניות היסעים מפולין מערבה. 'נקודות' מקבילות הוקמו בהונגריה ובסלובקיה, בתיאום עם ארגוב. באוסטריה פעל שליח אחר, אשר (ארתור) בן-נתן, והוא קיבל את זרם הפליטים מצ'כוסלובקיה וכיוון אותם הלאה דרך זלצבורג ואינסברוק.

הסובייטים, שהידקו את שליטתם במזרח אירופה, איפשרו בדרך-כלל זרם בלתי-חוקי זה, אך לעתים היו עטים על הפליטים והמארגנים ואוסרים אותם; אחדים מהם שהו שנים בגולאג ואחדים אף נהרגו; אך בדרך כלל נהגו הסובייטים לעצום עין. גישת הבריטים היתה, כצפוי, עויינת, ואילו צבא ארצות-הברית, אחרי כמה התקלויות, קיבל את זרם פליטי הב' מחשש משערורייה עם המימשל ודעת הקהל בארצות-הברית, ומשום שממילא לא יכול היה להורות לחייליו לירות בפליטים יהודים – הדרך היחידה להניאם מלבוא.

בין אוגוסט 1945 לסוף יוני 1946 יצאו 48,106 פליטים את פולין בעזרת הארגון. לכך יש להוסיף מספר בלתי ידוע של פליטים שהגיעו בלי סיועה של הב' המאורגנת, וכן יש להוסיף יציאת יהודים באותה דרך מהונגריה ומצ'כוסלובקיה, כך שמספר הפליטים מגיע ל-60,000-65,000. הב' מפולין נבעה בעיקר מאנטישמיות רצחנית, שהוחמרה מחמת המאבק הפוליטי בין המשטר הקומוניסטי ובין ההתנגדות הרבה לו. הפעילות האנטי-יהודית הגיעה לשיאה בפוגרום של קילצה, שבו נהרגו 42 יהודים ורבים אחרים נפצעו (4 ביולי 1946). בעקבות הפוגרום נמלטו מפולין בחודשים יולי-ספטמבר 1946 90,000-95,000 יהודים. זרם הפליטים היה בחלקו כה פתאומי עד שארגון הב' לא יכול היה להתמודד עמו ורבים ברחו מעבר לגבולות בלי כול סיוע מאורגן. אחר-כך קטן הזרם, ובתחילת 1947 הגיע לממדי טפטוף.

בקיץ ובסתיו 1946 הושג שיתוף-הפעולה עם ממשלות פולין וצ'כוסלובקיה (כול אחת בנפרד) לאפשר את מעבר הפליטים בגבולות, וזאת, כנראה, מסיבות שונות, מדיניות והומניטריות.

בתחילת 1947 הצטמצמה ה'ב', אך במרס-יולי חזרה וגאתה לזמן קצר כאשר ברחו 19,000 יהודים מרומניה לוינה כדי להימלט ממצוקת רעב ומהגבלות פוליטיות. אפרים דקל, איש ארגון ה'הגנה' בארץ-ישראל, היה למפקד ה'ב' באירופה, כפוף למוסד העלייה ב', בראשותו של שאול אביגור בפריס. אך בהדרגה פורקו ה'נקודות' כאשר נעו הפעילים עצמם אל החופים, וב-1948, אחרי קום המדינה, היתה העלייה חוקית. ואולם, במדינות שלא התירו יציאה חוקית, הוסיפה ה'ב' להתקיים ב-1949 כשלד ארגוני בראשותו של מאיר ספיר.

מספר היהודים שהשתמשו בנתיבי ה'ב' היה קרוב ל-250,000, והב' היתה אפוא הגירת ההמונים היהודית המאורגנת והבלתי-חוקית הגדולה ביותר בעת החדשה. ארגון ה'ב' לא פירסם מעולם ספרות או תעמולה. מעולם לא היה צריך לצאת בקריאה ליהודים לעזוב את בתיהם. נהפוך הוא, תכופות לא יכול היה הארגון להתמודד עם זרם הרוצים לברוח.